

Sinema Filmleriyle

İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi

Kadrajda Hak ve Özgürlükler Var

Editörler: Yücel KABAPINAR · Gül TUNCEL

Editörler: Dr. Yücel KABAPINAR - Dr. Gül TUNCEL

SİNEMA FİLMLERİYLE İNSAN HAKLARI VE DEMOKRASİ EĞİTİMİ
Kadrajda Hak ve Özgürlükler Var

ISBN 978-625-6140-96-7

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2024, PEGEM AKADEMI

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınev**idir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır; indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 2000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilmektedir.

I. Baskı: Aralık 2024, Ankara

Yayın-Proje: Zeynep Güler
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler/Ankara

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Pegem Akademi: Shira Ticaret Merkezi
Macun Mahallesi 204 Cad. No: 141/33, Yenimahalle/Ankara
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

İnsan hakları zaviyesinden bakılacak olursa, yakın zamanlara dek ve belki de günümüzde de, insanlığın tarihi, insanın insana olan zulmünden ve bunun önüne geçilmesi çabalarından oluşmaktadır denilebilir. Tarih bu boyutuyla incelendiğinde, eski çağlardan beri, gücü elinde bulunduran kişi ya da kişilerin istemiyle insanların yağlı organla idam edildiği, kellelerinin kılıçla ya da giyotinle vurulduğu, yağlı kazığa oturtulduğu, yakıldığı, kurşuna dizildiği ya da farklı işkencelere maruz bırakıldığı zaman ve durumlar farklı coğrafyalarda ve farklı zamanlarda yaşanmıştır. Bu anlamda insan hakları ve demokrasi kavramlarını ön plana çıkararak tarihi incelersek; felsefecilerin, düşünürlerin, bazı kişi, grup ve toplumların temel amaçlarından biri bu otoritenin gücünün sınırlandırılması, kontrol edilmesi ve yasa ve hukuk yoluyla sorgulanabilir olması olmuştur. Bu güç kontrolünü elde etmek hiç kolay olmamış; bedeller ödenerek otoriteye gücünün sınırlandırılması zorla kabul ettirilmiştir. Bunun sonucunda iktidar gücü, yasama, yürütme ve bağımsız yargı erkleri arasında dağıtılmıştır. En azından teorik olarak, bu üç gücün yetki alanları ve birbirini kontrol etme mekanizmaları oluşturulmuştur. Günümüzde bu üç erke olarak çağdaş demokratik ülkelerde *dördüncü güç* olarak sosyal medya ile yazılı ve görsel medya ve *beşinci güç* olarak da sivil toplum kuruluşları ve sendikalar eklenmiştir.

Güçler ayrılığı teoride çok işlevsel ve işe yarar görünse de yürütme erki, özellikle demokrasisi tam gelişmemiş ülkelerde, *olanak bulduğunda*, diğer tüm erklerle müdahale ve yönlendirme bulunma isteğinden asla vazgeçmemektedir. Bu noktada tüm eğitim basamaklarında yer alan/alacak İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi dersleri bu kavramlara ilişkin farkındalıkların geliştirilmesinde çok önemli bir ders olarak kendini göstermektedir. Demokrasi ve insan hakları kavramlarının anlam, kapsam ve önemi, tarihsel süreçte nasıl elde edildiği, korunmasının önemi, kaybedilmesi halinde olabileceklere ilişkin perspektifler öğrencilere bir farkındalık olarak kazandırılmalıdır. Bu kitapta bu farkındalığın kazandırılmasının görece yeni bir yolu olarak *sinema filmleri* kullanılmıştır. Kitabın girişinde, film analizine temel oluşturacak teorik bölümlere yer verilmiştir. Ardından farklı zaman, kültür ve coğrafyalarda yaşanmış olayları senarist, yönetmen ve kameranın perspektifinden sunan sinema filmleri hem farklı ve keyifli öğrenme ortamlarını hazırlamakta hem de sınıfta öğretmen-öğrenci ve öğrenci-öğrenci arasında yeni tartışma ortamlarının temelini atmaktadır.

Bu noktada editörler olarak karşımıza çıkan keyifli ve çetin soru, 'kitapta hangi sinema filmlerine yer verileceği' olmuştur. Bu soru, hem akademik hem de sınıfta anlamda önemlidir. İnsanlığın tarihsel süreçteki gelişimini irdeleyen, farklı kuşak haklarının anlam, kapsam ve önemini sorgulayan ve yeni sorgulamalara da kapı aralayan filmlerin seçilmesi için, becerebildiğimiz kadarıyla, çaba harcanmış-

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
1.1. Bölüm: İnsan Hakları ile İlgili Temel Kavramlar.....	1
<i>Doç. Dr. Gül TUNCEL, Marmara Üniversitesi</i> ORCID No: 0000-0002-2448-7955	
1.2. Bölüm: İnsan Haklarının Tarihi Gelişimi.....	23
<i>Doç. Dr. Kerem ÇOLAK, Trabzon Üniversitesi</i> ORCID No: 0000-0002-1176-5047	
1.3. Bölüm: Demokrasi Teorisi ve Modelleri.....	41
<i>Dr. Gülten YILDIRIM, Pamukkale Üniversitesi</i> ORCID No: 0000-0002-5806-0802	
1.4. Bölüm: İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi:	
Evrensel Bir Hak	63
<i>Dr. Öğr. Üyesi Gökhan ÖNAL, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi</i> ORCID No: 0000-0002-2250-7254	
1.5. Bölüm: Çağdaş Demokratik Ülkelerde İnsan Hakları ve Demokrasi Ders Kitapları: Temel Bir Hak Olarak Öğrencinin ‘Katılım Hakkı’	85
<i>Prof. Dr. Yücel KABAPINAR, Marmara Üniversitesi</i> ORCID No: 0000-0001-6039-0096 <i>Cemal Gökhan OL, Milli Eğitim Bakanlığı</i> ORCID No: 0000-0001-7927-2751	
2.1. Bölüm: Bir ‘İnsan Hakları ve Hukuk Neden Önemlidir’ Filmi Olarak Amistad: ‘Kargo Değiliz Biz’	105
<i>Prof. Dr. Yücel Kabapınar, Marmara Üniversitesi</i> ORCID No: 0000-0003-3456-0797	
2.2. Bölüm: The Truman Show: “Bu Hayat Benim!”	121
<i>Doç. Dr. Hacer DOLANBAY, Muş Alparslan Üniversitesi</i> ORCID No: 0000-0002-9408-5636	

- 2.3. Bölüm: Spotlight: Karanlıkta Gerçekleri Görebilmek Adına Özgür Bir Basın Tasavvuru**..... 137
Cemal Gökhan OL, Milli Eğitim Bakanlığı
ORCID No: 0000-0001-7927-2751
- 2.4. Bölüm: 1960’ların ABD’inde Siyahi Olmak veya Eşit Olamamak: Gizli Sayılar**..... 155
Dr. Öğr. Üyesi Gizem BENİÇ ÇOLAK, Trabzon Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-9097-9237
Doç. Dr. Kerem ÇOLAK, Trabzon Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-1176-5047
- 3.1. Bölüm: Ben! Daniel Blake: Aradığınız Devlete Şu Anda Ulaşılamıyor!**..... 169
Dr. Gülten YILDIRIM, Pamukkale Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-5806-0802
- 3.2. Bölüm: “İkinci Kuşak Haklarımı Talep Ediyorum”:**
Ekmek ve Güller..... 187
Doç. Dr. Müslime GÜNEŞ, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-9088-3390
- 4.1. Bölüm: Ateş Böceklerinin Mezarı: “Çocuklar Öldürülmesin Şeker de Yiyebilsinler”** 201
Arş. Gör. Dr. Ali Haydar AKARSU, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-8531-0678
- 5. Bölüm: İnsan Hakları Perspektifinde Umudun ve Yanılığın Filmi: Persepolis** 217
Prof. Dr. Doğan DUMAN, Dokuz Eylül Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-4662-9942
- 6.1. Bölüm: Medeni Avrupanın Göbeğinde Bir Soykırım Girişimi: Nereye Gidiyorsun Aida?** 233
Doç. Dr. Gül TUNCEL, Marmara Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-2448-7955

- 7.1. Bölüm: Osama: Kadının “Var Olma” Mücadelesi..... 251**
Dr. Çiğdem BAKI PALA, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-8986-5200
- 8.1. Bölüm: Çocuk Hakları Bağlamında Kefernahum:
Mülteci Bir Çocuğun Yüzünde Tebessümü Aramak 273**
Dr. Öğr. Üyesi Selda ŞAN, Ege Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-8680-7491
- 9. Bölüm: Gattaca Filmi Sunar: Teknolojik Gelişmenin
Yarattığı İnsan Hakları Sorunu..... 293**
Prof. Dr. Filiz KABAPINAR, Marmara Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-5937-0880

1.1. BÖLÜM

İNSAN HAKLARI İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

Doç. Dr. Gül TUNCEL, Marmara Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-2448-7955

Giriş

Tarihi şekillendiren insanoğlunun yine insan onurunu hiçe sayan, temel hak ve özgürlüklerini ezip geçen etkisini sinema filmleriyle görünür kılmak toplumsal hafızanın oluşmasında önemli bir rol oynamaktadır. İnsanın toplumsal hafızayı canlı tutmak için sanata başvurması insanlık tarihi kadar eskidir. Mağaralara yapılan resimlerle başlayan bu girişim muazzam büyüklükteki yapıların inşa edilmesi, heykellerin, anıtların yapılması her daim insanlığın “Ben buradaydım” deyişinin bir sesi olarak yükselmektedir. Medya teknolojilerinin gelişmesiyle de sinema filmleri ve belgeseller dünya sahnesinde insanlığın oynadığı rollerin hafızaya yerleşmesi ve bir sonraki nesle aktarılması için etkili bir araç olmaktadır. Sanatın birçok alanında olduğu gibi sinema da tarihsel bağlamla yakından ilişkilidir. Sinemanın ele aldığı olgu/olay, aynı zamanda ilgili olduğu dönemin tarihsel, kültürel, ekonomik, sosyolojik gibi niteliklerini de yansıtmaktadır. Bu bağlamda sinema ele aldığı olgu/olay ile ilgili detaylı bilgileri toplumsal hafızaya yüklemekte ve tarihin sayfaları arasında onu okunur kılmaktadır.

İnsan hakları herhangi bir kurum, kuruluş ya da statüden bağımsız olarak sadece insan olma nesebiyle (soy bağıyla) sahip olunan doğal haklardır. Bütün insanları bağlaması bakımından evrensel olan insan haklarının ilk uluslararası insan hakları hukukuna yansımaları İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile gerçekleşmiştir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi 1948 yılında Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanmış ve evrensel anlamda korunması gereken temel insan haklarını belirleyen ilk belge olmuştur. İnsan haklarının evrensellik özelliği uluslararası insan hakları hukukunun temel taşıdır. Zira bu, herkesin eşit bir biçimde insan haklarına sahip olduğunu göstermektedir. Eşitlik ve adaletle ilgili bir dizi temel ilkedен oluşan insan hakları, insanın hayatı ile ilgili bilinçli tercihler yapmasını ve insanî potansiyelini gerçekleştirmesini garanti altına almaya çalışmaktadır. Bütün bireylerin hak ve sorumluluklarını öğrenmesi diğer bir deyişle insan hakları bilincinin tüm bireylerde oluşturulması amacıyla insan hakları eğitimi gündeme gelmiştir. Birleşmiş Milletler çocukların ve gençlerin insan hakları eğitimine erişiminin olması gerektiğini ve okulların insan hakları eğitiminin sağlanması için kilit noktalardan biri olduğunu belirtmektedir. Genel olarak insan hakları

eğitimi bireylerin insan haklarına ilişkin anlayışlarını ve insan haklarıyla olan bağlarını dönüştüren bir eğitim olarak yorumlanmıştır. Dünya İnsan Hakları Konferansı'nda (1993) Viyana Bildirgesi ve Eylem Programı kabul edilmiş ve devletlerin, eğitimin insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı geliştirmesini sağlamakla yükümlü olduklarını ifade etmiştir. Aynı zamanda bu yükümlülüğün ulusal ve uluslararası düzeylerde eğitim politikalarına entegre edilmesi teyit edilmiştir. Hemen ardından Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Eğitimi On Yılı (1995-2004) ve Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Eğitimi Dünya Programı (2006) duyurulmuştur. İnsan hakları eğitimi için ulusal yapılar ve süreçler oluşturmayı öneren birinci program, ulusal eylem planı için yönergeler belirlemiştir. İkinci program olan Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Eğitimi Dünya Programı bugün halâ devam etmekte ve insan hakları eğitimi için “bilginin paylaşılması, becerilerin kazandırılması ve tutumların şekillendirilmesi yoluyla evrensel bir insan hakları kültürü inşa etmeyi amaçlayan eğitim, öğretim ve bilgi” olarak tanımlanmaktadır. Dünya programı öncelikle insan hakları eğitimi için ilk ve ortaokul sistemlerine eklemeye odaklanmış ve bunun sonucunda yaygın olarak tespit edilen zayıf yönleri ise “insan hakları eğitimi için açık politikaların ve ayrıntılı uygulama stratejilerinin olmaması ve öğretmenlerin eğitimi ve insan hakları değerlerini besleyen bir öğrenme ortamının, materyal üretiminin teşvikine yönelik sistematik yaklaşımların eksikliği” şeklinde değerlendirmiştir (Robinson, Philips & Quennerstedt, 2020).

İnsan Hakları Eğitiminde Filmlerin Kullanımı

Bireylerin haklarını bilme, haklarını koruma ve kendileriyle birlikte başkalarının haklarını nasıl savunacaklarını öğrenme hakları vardır. İnsan hakları eğitimi alanında bu üç boyutun kapsamı şöyledir: İnsan hakları kural ve ilkeleri, onları destekleyen değerler ve bunların korunmasına yönelik mekanizmalar hakkında bilgi ve kavrayış gerçekleştirmeyi içeren insan hakları hakkında eğitim; hem eğitimcilerin hem öğrencilerin haklarına saygılı bir şekilde öğrenmeyi ve öğretmeyi içeren insan hakları yoluyla eğitim; kişilerin haklarından yararlanmaları, haklarını kullanmaları, başkalarının haklarına saygı duymaları ve onları korumaları için yetkilendirmeyi içeren insan hakları için eğitim (Bezbojna & Olsson, 2017; Sirota, 2019; İHEB Madde 2). İnsan hakları hakkında eğitim; insan haklarının öğretiminin içeriği konusunda bilgi vermektedir. Bu içeriğin, insan haklarını tanıtan yayınlara, öğretim üyelerinin ders programlarına bakıldığında insan haklarının felsefi temellerini, tarihsel örnekleri, hakların bölünmezliğini, anlaşma ve sözleşmelerin hukuku ve içeriği, uluslararası alandaki tartışmalar, ihlaller hakkında bilgiyi, insan hakları alanında kilit kişiler ve olayları, yerel, ulusal ve uluslararası düzeylerde ihlalleri ele aldığı görülmektedir. İnsan hakları yoluyla eğitim, uygun bir yaklaşımla öğretmek anlamına gelmektedir. Çeşitli belgeler (The Plan of Action: World Programme for Human Rights Education, First Phase, 2005; The Organization for Security and Cooperation in Europe, 2009) üzerinde yapılan araştırmalar katılımcı pedagojiler, aktif öğrenme ve öğrenci merkezli öğrenmeyi kullanma önerileri konusunda fikir birliğinde olduğunu göstermektedir. İnsan hakları yoluyla eğitim aynı zamanda bakış açılarının çeşitliliğini öğretmeyi de hedeflemektedir. Böy-